

66490

БИБЛИОТЕКА - СОФИЯ
1934 г. № 7/637

СПОМЕНИ И МИСЛИ XXXII. Т. 7/637

ЗА

ГОЦЕ ДЪЛЧЕВЪ

СКАЗКА

ДЪРЖАНА ОТЪ КЛИМЕНТЪ ШАПКАРЕВЪ НА
ГОЦЕВОТО УТРО, ДАДЕНО НА 6 МАЙ 1934 г.
ОТЪ ПЛОВДИВСКОТО МАКЕДОНСКО БЛАГО-
ТВОРИТЕЛНО ДРУЖЕСТВО „ГОЦЕ ДЪЛЧЕВЪ“,

и напечатана по еднодушното желание на при-
сътстващите на това утро.

ПЛОВДИВЪ
1934

Кл. Шапкаревъ.

Спомени и мисли за Гоце Дѣлчевъ.

Драги съотечественици,

Получихъ писмо—покана отъ Пловдивското македонско братство „Гоце Дѣлчевъ“ да напиша нѣщо, споменъ, което да се напечата въ „Гоцевъ листъ“ или да се прочете на „Гоцево утро“. Това дружество смѣта да издаде листъ по случай годишното чествуване паметъта на именития апостолъ-патронъ на това дружество и да даде утро съ сказка за Гоце. Похвалявамъ инициативата, станала вече традиционна — всѣка година по това време да се издава подобенъ листъ. Похвална е и идеята да се поканватъ останалитѣ още живи съвременници да напишатъ, каквото знаятъ по този случай, защото, записани въ дѣлничното всѣкидневие и униение на живота, ние като че ли имаме нужда да ни подканятъ, та да спремъ въ размисълъ за онова време, за оня животъ, за оная дейность изъ недавнашното минало.

Отдавамъ се на такъвъ размисълъ една нощъ, продължавамъ втора и мили спомени се ниятъ предъ очитѣ ми. Преживявамъ едно, второ, трето и се унисамъ. Това, което най-много днесъ обхваща съзнанието ми, е: — Какъ така измежду всички ни другари и съученици на Гоце отъ II или III отдѣление на основното уще въ Кукушъ, преградено съ дъски на православно и униатско, съ учители дѣдо Кузманъ Шапкаревъ, Никола Вѣлчевъ, учителъ Вангелъ, Епифаний, другарътъ ни и съученикъ Гоце Дѣлчевъ отъ V и VI класъ на Солунската гимназия, при учителъ Константинъ Величковъ и после юнкеръ отъ военното училище, стана хвъркатъ, легендаренъ, любимецъ народенъ, а ние. . . . останахме обикновени редници?

Кой бѣше, какъвъ бѣше тоя ни другаръ—Гоце, та достигна да бжде всеобщо почитанъ народенъ герой?

Прехвърлямъ спомени и търся отговоръ първо за себе си, а после да съобща това и на другитѣ. Търся, ровя въ живота му, въ душата му, сравнявамъ го съ другитѣ наши по първи и именити дейци и искамъ да уловя у него особеното—онова, което завладява.

Предъ мене е Гьорче. — Казватъ, че Гьорче бѣ умѣтъ на дѣлото. Гьорче наистна бѣ голѣма, умна глава. Срещнешъ го, седишъ около една маса съ него, виждашъ, чувствувашъ, че на-среща ти е умна, практична глава, която не лети изъ облацитѣ. Той самъ съзнава това, и безъ да щешъ тоя въпросъ се слага ме-жду тебе и Гьорче преди всѣки разговоръ, а заедно съ това се явява една педя разстояние. Беседвашъ и се раздѣляшъ.

Съ Гоце не бѣ така.

Предъ мене е Матовъ, глава пълна съ знания, а джебоветѣ му струва ти се, че сж пълни съ томове съчинения по всесвѣт-ската история. Готовъ е при всѣка дума и при всѣки случай да ти цитира въ историята на кой културенъ народъ, кой великанъ деецъ, мислителъ, какъ е постъпилъ, и нашето днешно положение на коя епоха наподобява. Чуешъ, научишъ и се отдѣляшъ.

Съ Гоце не бѣ и така.

Ето го Даме. Щедъръ, непринуденъ събеседникъ за хубавото, за доброто, за свободата, за братството, за дълга, за жертвитѣ, за героизма, за успѣха. Речешъ ли да се вмѣсишъ въ неговия из-бликъ — свие, приближи вежди, впие остъръ погледъ съ усмивка, припомняща насмѣшка, която ти казва: — знамъ азъ границитѣ на възможното.

Гоце не бѣ и такъвъ.

Мисля си за Сарафовъ. Предъ очитѣ ти е самонадеянъ смѣл-чакъ, съ избликъ отъ енергия, готовъ всѣки моментъ за геройски подвигъ. Чувствувашъ ли се способенъ да го последвашъ — при-вържешъ се къмъ него, или пъкъ се отдѣляшъ.

Съ Гоце и така не бѣ.

Доближишъ ли Гарвановъ или Васковъ, пресрѣщатъ те съ думитѣ: „Що те води при насъ?“ Чувствувашъ ги силно дѣлови хори и ако не те води работа при тѣхъ, гледашъ да не отнемашъ времето имъ.

Съ Гоце и така не бѣ.

Бивашъ съ Тодора. Чувствувашъ рѣзка и налагаща се лич-ность, за която всичко е решено и която никога и отъ нищо не отстъпва.

Съ Гоце и така не бѣ.

Насреща ми е Пере. Смѣе се той отъ сърдце и ми казва: „Напечатанитѣ въ в. „Илинденъ“ твои закачки съ в. „Одрински гласъ“ и фейлетонитѣ на Петроне чета вечеръ въ леглото преди да заспя.“ Обичаше насмѣшкитѣ върху проявени слабости отъ нѣкого.

Съ Гоце и така не бѣше.

А какъвъ бѣ Гоце? Какъвъ бѣ той при среща, при вечеря, при беседа, при сбирка отъ другари, при проповѣдь и пр.

Срещнешъ Гоце на улицата, той мило те покани да го придружишъ. Влизате заедно, напимѣръ въ кафене „Македония“, сѣда, кани те да седнешъ и ти. Поржча кафе, тежко-сладко-синджирлия, две кафета въ единъ филджанъ, покани и ти да си поржчашъ нѣщо. Скрие манастирскитѣ броеници, на които виси желѣзно разпятие съ тѣлото на Исуса, извади цигари, турне една на цигарето си — система д-ръ Кохъ съ стѣкълце вътре, а отъ вънъ написано „Кукушъ“. Покани съ цигара и тебе. Заприказва те прѣвъ, докато ти го гледашъ и му се любовашъ. И пипа право въ душата ти, на най-нѣжнитѣ струни. Пита те какъ си, съ една близость, съ едно съчувствие, които те каратъ да вѣрвашъ, че той всичко е видѣлъ въ душата ти и се вълнува заедно и еднакво съ тебе. И ще отворишъ уста, не можешъ да не му се довършишъ, да не му се искажешъ и за нѣща, които самъ отъ себе си си крилъ. И те разпитва за близкитѣ ти и за околнитѣ, като че ли и той заедно преживява всичко. Смирено, неусѣтно си разкриешъ душата (а после се чудишъ, какъ е станало това) и виждашъ той участвува, вълнува се отъ твоитѣ преживелици по-чисто и по-ясно отколкото ти. Подеме те въ ржцетѣ си, въ душата си, и следъ нѣколко минути той направлява твоитѣ чувства, твоитѣ вълнения и твоитѣ лични преживелици.

Иска ти се да не се раздѣляшъ отъ него, съ него да останешъ. Дойде на масата другъ. Покани Гоце и него и го пита: „Нареди ли си работата, успокои ли се?“ Дойде трети. Покани и него и пита: „Видѣ ли Чучковъ? Иди, сега той е въ хотелъ „Батенбергъ“. Дойде четвърти. Но той вече ще става. Казва му: „Дойди довечера въ градината при гостилница „Бр. Миладинови“. Ставаме всички и не ни се ще да се раздѣляме. — Чувствуваме близъкъ човѣкъ, отъ когото се откъсваме. Обръщаме се да го изгледаме още веднажъ. Погледътъ — лжчъ, като жица, остава да ни свързва до следующето виждане. Следъ вечеря седимъ отново около маса въ градината на гостилница „Бр. Миладинови“. Свири и пѣе италианска трупа. Често въ компания сж: Туше Делиивановъ, Боянъ Биолчевъ, семейство Петъръ Станкови, доскорошенъ членъ отъ касацията. Приемъ бира, слушаеме пѣсни, шегуваме се, разказваме преживелици. И Гоце разправя свои отъ детинството си въ Кукушъ, отъ ученичеството въ Солунската гимназия.

Дойдатъ по-късно Диме, Трайче, Чучковъ и други, които не познаваме. Разприказваме се за градинитѣ край солунското пристанище, за музикитѣ тамъ и за градинитѣ при Пиргитѣ и при Бешъ Чинаръ. Гоце добавя: „Ама не забравяйте и затвора „Беаясь куле“ и пакъ се смѣмъ, шегуваме се. Уговоримъ на близкия празниченъ день да отидемъ съ говечъ на Княжево по Владайската рѣка. Семейнитѣ съ семействата, женитѣ ще приготвятъ обѣда. Казано и свършено. Нѣкои на съседна маса само гледатъ и мълчатъ. И пакъ дойде нѣкой и каже на Гоце — „Готово е всичко“ — „Добре“. Другъ: „Дойдоха Килифарски и Икономовъ“ — „Да чакатъ утре въ Княжево“ и пр.

Ставаме да си отиваме. Спимъ въ една стая. „Довиждане“ на Владайската рѣка. Отправляме се къмъ квартирата, застигне ни нѣкой отъ тия, които само мълчаха при маситѣ, и казва: „Гоце и азъ искамъ да дойда съ тебе вѣтре.“ — „Добре, иди при Чучковъ въ хотелъ „Батенбергъ“, кажи му, че азъ съмъ те пратилъ“. Изгуби се човѣкътъ. Утринътъ срѣщамъ сжщия човѣкъ на улицата, бърза, лети. Питамъ го, що си се разбързалъ? „Въ Дупница, при дѣдо Кольо Малешевски“, и вѣтърътъ не може да го стигне.

Ще легнемъ въ стаята си. Усмивхамъ се азъ и искамъ да му спра вниманието на нѣщо отъ приказваното и изживѣното въ градината. Гоце разбира, преди да му кажа, че ми е направило впечатление нѣщо и че съмъ смѣтналъ, че и безъ това е могло, и каже:

„Нека видятъ, нека знаятъ, че и азъ съмъ като всички хора. Ямъ, пия, пуша, приказвамъ, смѣя се, шегувамъ се, грѣша, волнича, обичамъ да слушамъ музика и всичко, както другитѣ. Да не мислятъ, че азъ и другаритѣ ми сме свръхчовѣци. Да видятъ, че всѣки може да бжде като мене — като насъ, стига да желае. Само желание, искрено и твърдо, е потрѣбно. Ялъ, пилъ, волничилъ, младостъ е живѣлъ. Ако ще и да е грѣшилъ нѣкога, днесъ, въ тоя часъ, има ли искрено и твърдо желание да служи предано и самоотвержено — всичко друго е минало, изживѣно, и ние сме го изживѣли и изживяваме. Всѣки може да бжде какъвто съмъ азъ, каквито сж другаритѣ ми — стига само да желае.“ И даже се надсмѣе, че нѣкой го е счелъ облагодетелствуванъ отъ природата съ особени дарования. „Не, и азъ и другаритѣ сме като всички хора, и всѣки, който пожелае, може да стане като насъ, стига да желае. Дълбоко въ сърдцето си да има такова желание.“

Наистина Гоце вѣрваше, че човѣкъ е създание добро или поне, че въ всѣки единъ човѣкъ, дълбоко въ душата му, има кри-

стално бисерно зърно, частица отъ Божественото въ природата. Всѣки единъ работникъ или занаятчия, простъ или ученъ, богатъ или сироманъ, осжденъ грѣшникъ даже, или паднала нещастница, всѣки носи въ гърдитѣ си частица брилянть, макаръ микроскопическа. Само, можешъ ли да го намѣришъ, можешъ ли да го извикашъ на животь, на дейность тоя бисеръ, брилянть! А Гоце, самъ съ най-голѣмъ брилянть въ гърдитѣ си, представямъ си го, само бисера въ душата на човѣка виждаше, на него спираше и чудеса вършеше.

Гоце бѣ горски бистъръ, кристаленъ изворъ, отъ който избликваше любовь, която обгрѣщаше всички, издигаше ги, изпѣлваше ги — правѣше всички крилати и пленяваше сърдцата имъ. Въ Самоковъ той събра и семинаристи и протестантски ученици, и желѣзари, и гимназисти, и желѣзничари (Пешо, Душо, Велко, Дѣлчо, Добри и братята си и двамата, по късно и Върбанъ Килифарски, голѣмъ анархистъ, и Кръстьо Асеновъ, сестреникъ на хаджи Димитъръ), и подофицери, и юнкери, та образува собствени чети, а следъ тсва почти всички тѣхъ направи самостоятелни районни войводи *).

Гоце плени Яворова, Наумова, Кипрова и ги взе въ Пирина вестникъ да редактиратъ съ пушка на рамо и пѣсни да пѣятъ, поведе той техници бомби да правятъ, офицери инструктори да ставатъ, и такива канари като Сандански и идеолози като хаджи Димовъ. Всички плени той съ своя магнитъ, що таеше въ гърдитѣ си.

Какъвъ бѣше Гоце въ сбирка отъ дейци. Той бѣше винаги чистосърдеченъ, ясенъ, откровенъ, набързо нахвърляше мисли предъ другари, свои равни. Той никога не позираше. Да, но не всички сж като него и. . . работата не върви, не може да се взематъ решения, че и неприятности, пререкания. А тамъ въ сбирката има и учени и изпечени словоборци. Казвамъ му веднажъ: „Гоце, не може така, имамъ малко опитность. Председателствува въ студентски македонски събрания, та знаая, че за мнозина не е най-важно решението, а важно е да се изкажатъ. Всѣки иска да си каже и той думата. Изчаквай ги, изслушвай ги и вземи думата най-после и като решишъ нѣщо, вече не отстъпвай. Но не забравяй да кажешъ, че и така може и така е хубаво, както, напрмѣръ, Х. казва и както У. — все сж хубави пжтища, но подчертай, че

*) Има хубаво табло 10—12 портрета на поменатитѣ въ кръгъ, а въ центъра Гоце, досега ненапечатано. Може да се намѣри у Дѣлчо Коцевъ на гара Бѣлово.

въ дадения моментъ, при дадени условия и при наличнитѣ срѣдства, най-добре е еди какъ си и още, че ти вѣрвашъ, че и другитѣ сж съгласни съ тебе, като иматъ вѣра въ твоитѣ твърдения, защото ти знаешъ най-добре даденитѣ условия и наличнитѣ срѣдства. Ще ги помолишъ да ти вѣрватъ и да отстъпятъ, да се съгласятъ за тоя моментъ, да приематъ твоето предложение. Казвамъ му, иначе не може. Не само работата се не върши, но ще имашъ неприятности, пререкания, оскръбления (както наистина имаше), а даже и до бой може да се дойде. Гоце ми отвърща съ горчива усмивка — „Та и това ми се случи.“ Не знаехъ, почудихъ се, а после разбрахъ, че тия думи се отнасяли до единъ случай, когато въ едно такова събрание и споръ, Бозуковъ му ударилъ плесница. Мисля си, ако това се бѣше случило съ Гьорче, сигурно би разцепилъ организацията, Сарафовъ би застрелялъ веднага противника, Гарвановъ би го наказалъ, когато и да е и по какъвто и да е начинъ, Матовъ би свикалъ конгресъ да изключатъ виновника, съ Тодора не е възможно това да се случи, всѣки предварително знае това освенъ съ измама и предателство, както що го и убиха, Даме би му прстилъ следъ изглаждане съ посрѣдници, но презъ цѣлия животъ при удобни случаи все би му натяквалъ, би му казалъ въ очитѣ и предъ всички: „Хайде да решимъ въпроса съ плесница.“

А що направи Гоце? — Нищо. Той продължаваше да обича Бозукова, като го съжаляваше, че не е ималъ толкова воля да се въздържи, че не е ималъ толкова умъ да разбере, какво нищо съ това не ще се реши и че не е ималъ отъ майка си толкова присадено чувство да обуздае дивата си грубостъ. А Гоце имаше религиозенъ култъ къмъ майката. Гоце обожаваше майка си. Той вѣрваше, че майката е посрѣдникътъ между божественото и човѣка, че тя съ ржцетѣ си взима частица отъ Божеството и го слага въ гърдитѣ на рожбата. Навѣрно на нея той дължеше нѣжността на своето сърдце. Ако нѣкой се наеме, или бжде възложено нѣкому да пише биографията на Гоце, ще трѣбва продължително и обстойно да изучи майката, за да ни опише сърдцето на сина. Гоце бѣ най-мекиятъ, най-отстъпчивиятъ, най-уважаващиятъ мнението на другитѣ въ другарскитѣ сбирки.

Какъвъ бѣ Гоце?

Гоце на проповѣдь между млади, между ителигентни, между възрастни, между селяни.

Седи Гоце на миндеръ, скръстилъ нозе или на столъ въ жгълъ, при маса и наоколо му въ кръгъ млади довършващи училища, или готови на прага да влѣзнатъ въ обикновения дѣлниченъ животъ. Пита ги, пита Гоце: „Какъ сте, какъ се чувствувате, доволни ли сте отъ положението, копнѣете ли да встѣпите въ живота утре, блазни ли ви околния животъ, положението на по-старитѣ ваши другари?“ И получава отговоръ. Не! . . . Не! Не! . . . Вижда Гоце недоволници, съ бунтуващи се души отъ строя, отъ реда, отъ положението, отъ моралното наслагане. Изказватъ се, а нѣкои много рѣзко и бойко. Изслушва Гоце, па каже: „И азъ така, и азъ бѣхъ недоволенъ и срѣщахъ млади като васъ и копнѣещи за доброто, за хубавото, да се изказватъ, да негодуватъ.“ Въздъхнатъ наобиколилитѣ го, зачервятъ се, засилятъ, нѣкои се просълзятъ, а Гоце почва своята изповѣдь. „И азъ можехъ да остана на длъжностъ, на работа и да търкалямъ днитѣ и месецитѣ единъ по единъ, да мъкна живота, да наведе вратъ, да тегля и да робувамъ. Но четохъ доста и научихъ, че това е безсмислица и че не е за мене тоя животъ. Копнѣехъ още въ училището за волностъ, за свобода преди всичко, а никжде у насъ не виждахъ, че мога да я намѣря. А и смисълъ за живота не виждахъ въ това да ядешъ, да живувашъ и да умрешъ. Все едно като да не си се родилъ. Търсихъ въ книгитѣ, търсихъ въ миналото, въ живота на други. Много четохъ. много търсихъ и най-после видѣхъ мѣсто, кждето човѣкъ може да намѣри свободата за себе си, да бжде безгранично свободенъ — това е . . . въ висинитѣ при орлитѣ. Тамъ, като тѣхъ, човѣкъ се чувствува, диша цѣлия въздухъ, стои независимъ отъ всички, що погледътъ и мисълъта му могатъ да дадатъ на въображението му.“

Летятъ младитѣ съ душитѣ си въ необятнитѣ висини, а Гоце продължава своята изповѣдь: „Търсихъ и смисълъ на живота си да дамъ. Да живѣя? — защо? Не е ли по-добре да се самоубия. Търсихъ и четохъ. Четохъ и търсихъ смисълъ на живота и на моя животъ — частно.

Отхвърляхъ всички ежби, всички дрязги, всички борби въ всѣкидневния животъ. Не ме ласкаеха и всички надпреварвания, за да се издигнешъ на гърба на другитѣ и да стоишъ надъ другитѣ. Мислѣхъ и за мнозина, които сж си давали живота по разни начини и пжтища заради доброто, заради хубавото, за благото на народъ, на отечество. Азъ съ своитѣ слаби сили не мога да стигна великанитѣ. Намѣрихъ, че мога да дамъ смисълъ на моя

животъ най-лесно, най-бързо и най-хубаво, като слѣзна отъ орлови висини въ село, кждето има нещастни, буквално, нещастни, добри наши братя, които гинатъ и гниятъ не въ една неволя, не въ едно робство. Да ида при тѣхъ, да ги прегърна въ душата си, да стопля съ обичъ измръзналитѣ имъ сърдца, да имъ кажа да не се каратъ, да не се сждятъ, да не си пакостятъ. Да се обичатъ и да не прибѣгватъ до турскитѣ сждилища, сами да решаватъ братски спороветѣ си. Да не робуватъ на бейоветѣ. Да приематъ съ открити обятия левентъ-юнаци, които всичко сж изоставили, за да дойдатъ при тѣхъ, да имъ даватъ подкрепа, за да отидатъ по всички села и градове навсѣкжде това да учатъ, това да проповѣдватъ. А и въ връзка едно село съ друго да турятъ — за всичко помежду си да се разбиратъ. Разбира се, това не може да стане, не може да се движишъ, ако нѣмашъ пушка на рамото. Ако можемъ и турцитѣ въ това да вразумимъ — добре. Но да очакваме султанитѣ . . . тогава съ помощта и на други благородни човѣци отъ свѣта ще искаме да се отдѣлимъ отъ султанитѣ — отдѣлно да се управляваме сами.“

И блѣнува Гоце, какъ може новъ свѣтъ на любовъ и братство да се създаде. „Извършишъ това въ едно село и въ второ, оттеглишъ се въ орлови висини и чувствувашъ се честитъ, доволенъ — извършилъ си по силитѣ си добро, хубаво дѣло. Запишъ честитъ, спокоенъ. Така сж постѣпвали и други наши предшедственици и великани — Ботевъ, Левски, Караджата и др. И, за да се прегърне тоя животъ, нѣма нужда отъ никакви трудове и грижи и дълги подготовки. Доста е да искашъ, да пожелаешъ и да дадешъ дума предъ себе си и да потеглишъ — даже още днесъ.“

Сиятъ лица готови да полетятъ, а ако е тамъ и Чучковъ или нѣкой другъ старъ войвода, направи разпятие отъ кама и револверъ, готовитѣ го цѣлунатъ и произнесатъ традиционната клетва, крилати, щастливи и доволни прѣвъ пжтъ въ живота си.

Гоце прибави: „Кълнемъ се не само да умираме—това е лесно, а да живѣемъ и цѣлия си животъ да дадемъ на това свето дѣло“. „Биватъ случаи, продължава Гоце, събере се цѣло село на селския мегданъ и въ черква мжже, жени и деца заобикалятъ левентъ-юнацитѣ съ пушка, помилвашъ децата и поканишъ всички да не се каратъ, да се обичатъ, да си живѣятъ братски, старейшина да си избераатъ, спороветѣ той да разрешава, взаимно

да се пазятъ, да се охраняватъ, патраули да си създадатъ, куриери да си назначатъ за връзка съ други села и съ четата. И за селото тоя день е Великдень. И почне да се приказва и пѣе, кога войвода селото на мегдана е събралъ.“

Това приказва Гоце и това бѣше самата истина. Гоце така преброди цѣлата родина отъ Лозенградъ до Битоля, отъ Скопие до Солунъ и Сѣресъ съ центъръ Пиринъ планина. Влиза той и въ битолския затворъ, преоблѣченъ като свещеникъ съ светия потиръ за причастие, тамъ съ Даме да се срещне мисли да размѣни. Отиде той и въ Кукушъ, въ родната си кѣща, майка, баща и сестри да види съ магаре натоварено съ дървени вжглища. И кѣтче не остави не посетено отъ китна Македония. Миналъ нейде веднажъ, той е вече всѣки день очакванъ, всѣки день желанъ, най-вече при недоразумение, при спорове между заклети дейци. И съ пристигането на сияйната му величава фигура—спорътъ самъ става дребенъ, разрешава се така, както доброто човѣшко сърдце диктува. Гоце пожелаваше да доведатъ при него и грѣшника осжденъ... пронизващиятъ погледъ потърсва душата на грѣшника и я пита, защо е грѣхъ извършила. Намѣри Гоце трептящитѣ струни на слабата човѣшка природа и каже — „Прощавамъ ти“. Разплаче се грѣшникътъ, крака цѣлува. „Сгрѣшилъ си, рискованъ подвигъ ще извършишъ, за да видятъ съселанитѣ ти, че и ти имашъ въ гърдитѣ си нѣщо добро, човѣшко, та като го извършишъ, и тѣ да ти простятъ и заживѣятъ съ тебе.“

Да, и бѣха такива случаи: голѣмъ подвигъ, рискованъ, извършилъ осжденъ, за да бжде простенъ и отъ сѣдиитѣ си. Гоце бѣ нареченъ отъ населението отататкъ Вардаръ, отъ дейцитѣ тамъ, отъ четитѣ, войводитѣ главенъ инспекторъ на всички чети и войводи. За всѣки голѣмъ и труденъ споръ всички чети и войводи желяеха Гоце да бжде сѣдията, арбитърътъ, който да реши въпроса. А отсамъ Вардара, кѣдето той бѣ нареченъ хвъркатъ, защото често и навсѣкжде се виждаше и очакваше — разбираха само отъ себе си, че всѣки важенъ споръ между чети и комитети, всѣка важна наредба, ще се реши отъ Гоце. И всѣкога сърдцето решава, сърдцето надделява. То, Гоцевото сърдце, пленяваше, обайваше. А най-ближенъ на Гоце бѣ измжчениятъ селянинъ на нещастна Македония. Като спирамъ да разсждавамъ и да сравнявамъ тази безподобна, тази безгранична любовъ, която изпълваше сжществото на Гоце, мисля си така: Ако Гоце бѣ се родилъ преди 2000 години, при еврейтѣ, дали нѣмаше да стане последова-

тель на Исуса? — Не. Гоце не проповѣдваше царевото на царя, божиего Богу, нито — ако те ударятъ отъ едната страна, обърни и другата. Той и евреитѣ би подканилъ къмъ масово организиране, масова въоръжена борба срещу римлянитѣ и фарисейтѣ.

Ако сега живѣше въ Индия, дали би станалъ последователъ на Ганди? — Не. Той не би проповѣдвалъ на сънародницитѣ си да легнатъ на релситѣ за пасивна съпротива. Ако бѣ при Толстоя, дали би станалъ толстоистъ? — Не. Той бѣ челъ много отъ Толстоя, възхищаваше се отъ много негови нѣща, но „да не се съпротивяваме на злото“ — това не проповѣдваше. А ако бѣ между рускитѣ революционери отъ онова време, дали би билъ съ тѣхъ? — Не. Тѣ мечтаеха величието на своята родина, благоденствие на своя народъ, но . . . челъ съмъ, не помня кжде, че рускиятъ революционеръ отъ онова време не би могълъ да изгърпи въ стаята си въ съжителство единъ мужикъ нито 24 часа. По скоро би полудѣлъ. А Гоце не бѣ такъвъ. Гоцевата любовъ не бѣ по абстрактна родина и народъ. Гоцевата любовъ бѣ топла, сгрѣваща, трогваща, пленяваща. Той желаше да прегърне ближния си нещастенъ селянинъ, на когото бѣ обрекълъ, посветилъ живота си. Той обичаше всѣкиго по отдѣлно, по единично. Познаващъ издѣнъ душата на всѣкиго, всѣки едного би взелъ въ стаята си, въ леглото си, би се покрилъ съ единственото кепе, би ялъ отъ паницата му съ една лъжица, би ялъ отъ черния хлѣбъ отъ торбата му. И не за демагогия, а би се скрилъ никой да не го види, никой да не знае. Да вкуси отъ черния коравъ хлѣбъ, намокренъ съ потъ и горчиви сълзи, да вкуси и да свещенодействува въ душата си, като и той самъ оброни сълза върху тоя черенъ хлѣбъ, плодъ на черна мизерия и трудъ, но . . . никой да не види.

Ако бѣше при Ботевъ, би ли му станалъ другаръ? — Да, но и би му казалъ: „Ботевъ, заличи отъ пѣсенята си думитѣ „Да каже нѣвга народа умре за правда и свобода.“ — Остави на мира нещастния народъ. Може и да не каже това, може и да не му остане време отъ залисия или отъ незнание, та и ако не каже, нѣма ли да отидемъ да умремъ?“

А ако бѣше при Левски, би ли го последвалъ? — Да, но и би му казалъ: „Дяконе, не се сърди на селянитѣ, че те питатъ, като се освободи България, дали ти ще станешъ царъ. И не имъ казвай, че докато не почнатъ да ядатъ блажно въ срѣда и петъкъ, нѣма да се оправятъ; защото ето сега въ мое време достигнаха до тамъ да блажатъ и на распети петъкъ, но нито станаха по-

съзнателни, нито по-добри. Па и кажи имъ: „Да стане човѣкъ царь много добре ли е, по-добре ли ще ми бжде смъртни присъди да подписвамъ, чужди катили всѣки день да оправямъ и съ лоши съседни да се карамъ? По-добре ще е да си бжда пакъ както сега, между васъ, но всички хора да сж добри, зло да не правятъ, зло да не мислятъ, да се обичатъ и да си помагатъ.“

А ако бѣ Гоце въ Парижъ презъ време на френската революция, дали би билъ на барикадитѣ? — Да, разбира се, на първи редове. Но, само подъ знамето свобода, братство и равенство не би билъ доволенъ. Може би, тогава тамъ това да е било необходимо, блѣнуваното, но Гоце видѣ, че „братство“ много не донесе и не донася. Родни братя всѣки день сж по сѣдилища и се трепятъ за педя земя. Братята сърби въ Скопие се съюзиха съ турци и гърци, за да разкъсатъ заедно и по-лесно душата и тѣлото ни. „Равенството, както го разбирали тогава въ Франция, равенство предъ законитѣ и то малко донесе, защото още Шекспиръ е казалъ: „Жалко е безсилието на закона“. А абсолютното равенство между хората въ всичко — е абсурдно, безполезно и немислимо. Братството и равенството се оказаха праздни думи, а свободата — малка. Гоцевата душа мечтаеше, прекланяше се предъ нѣщо по-силно. Можеше да я задоволи нѣщо по-широко. Мечтаеше за свободата и *безграничната любовъ между човѣцитѣ*. Гоце носѣше въ душата си велико знаме — знамето на абсолютната свобода на безграничната любовъ, но . . . съ пушка задъ гърба. Достоинно и самоотвержено да запазишъ тая свобода за себе си и да помагашъ тя да бжде запазена за всѣкиго едного. Сжщо достоинно и съзнателно да пазишъ и тачишъ безграничната любовъ между всички и да бждешъ готовъ да дадешъ живота си за запазването на тая любовъ. И вѣрваше Гоце, че може да се служи на тоя идеалъ. И не само да се служи, но може, макаръ *нѣкога*, и да се реализира. Не много умъ е потрѣбенъ, нито много знания, за да се разбере суетата на лъжливото, примамливото и да се обгърне това свѣтло знаме. И тоя идеалъ Гоце бѣ възприелъ и проповѣдваше не като интелгентъ, който трѣбва да има и е намѣрилъ за моментъ единъ идеалъ, да попълни и той временно празнотата въ живота и да парадира. Не. Този блѣнъ за Гоце бѣ кръвъ отъ кръвта му, плътъ отъ плътта му. Това бѣ неговата органическа връзка съ смисъла на живота и неговото лично битие. Той живѣеше, за да бжде абсолютно свободенъ и безгранично любящъ другитѣ, да го проповѣдва, да го всади и у другитѣ. (Абсолютна свобода — безгранична любовъ).

Мисля си, ако Македония се бѣ освободила, Гоце що щѣше да прави? Навѣрно щѣше да отиде въ Армения, тамъ да стане апостолъ и другаръ на арменскитѣ революционери, или въ Албания да подготвя къмъ масова революция, съзнание и свобода албанцитѣ. А ако всички биха се освободили политически, той би билъ редникъ въ борбата за икономически и културни издигания и достижения въ блазнештата любовъ между всички хора.

Гоце, Македония бѣ малка за твоето знаме. Времето на нашитѣ движения е кратко за изпълнението му. Твоето знаме ще свѣти като звезда на небето надъ всички народи и за всички времена. Утописти нѣкои, безвластници може да се приближатъ до него, но твоята пушка и тѣхъ ще отдѣли. Ти бѣ избралъ родината си за най-близъкъ теренъ, кждето знамето си да забиешъ и откъдето то да свѣти къмъ всички народи на всички вѣкове и най-после щастие да настѣпи въ живота.

Но . . . не правѣше ли всичко това Гоце заради слава?
 Решително *не*. Гоце не бѣ суетень. Гоце знаеше отъ учителя си К. Величковъ „Ековетъ“ на Ив. Вазовъ (Лава-лава) и мъдроститѣ на Соломона (Суета суеть). Гоце насмалко щѣше да ни остави съвсемъ безъ своя ликъ, безъ портретъ. И ако се съгласи само веднажъ да се снесе, то бѣ отъ мили чувства и да остави портретъ на майка си. Въ снимката на неговата чета той не е седналъ на челно мѣсто, както всички войводи сѣдатъ. Ликътъ му не може да се различи между другитѣ на задната редица. Той не зае и никое видно мѣсто въ иерархията на организацията. За дейци и воеводи той бѣ главенъ инспекторъ, но никой не бѣ го избралъ, а всички го признаваха за такъвъ. Суетно бѣ да бжде пръвъ между свои другари, дейци.

По мое мнение Гоце би приелъ една малка славица — ето каква: да пише нѣкога въ историята, всемирната история на всички културни народи въ свѣта отъ всички вѣкове, че сжществува на земното кълбо български народъ, че има отъ тоя народъ една часть, която се казва македонски българи и които сж достигнали до Бѣло море, заели отечеството на Александра Македонски, който имаше владения и въ Азия и въ Африка. И че македонскитѣ българи сж потомци на Кирила и Методия, що преди 1000 години дадоха свѣтлина на цѣлото славянство. Днесъ тия сжщитѣ македонски българи работятъ и се жертвуватъ за своята пол. свобода, за да издигнатъ знаме, хубаво за цѣлото човѣчество, за всички народи въ всички вѣкове, знамето на абсолютната свобода

и безграничната любов, както той ги разбираше. И въ тая борба на своитѣ сънародници и Гоце е билъ редникъ отъ първитѣ.

Да, тая малка слава Гоце би приелъ. Да има за себе си частъ отъ славата на своя измъченъ народъ.

На край, пакъ сравнявамъ Гоцевия ликъ съ ликоветѣ на другитѣ наши първи и именити дейци: Даме, Пере, Матовъ . . . и казвамъ: — Тѣ сж голѣми, закржглени, опредѣлени вече фигури. Тѣ сж *патриарситѣ* — безупрѣчнитѣ патриарси въ нашето освободително движение. Тѣ заеха първитѣ и почетни мѣста въ новата история на нашия народъ. — А какъвъ е, и кжде е Гоце?

По мое мнение Гоце бѣ най-младиятъ, най-малкиятъ, най-милиятъ между тѣхъ. Голѣмината на неговата фигура не е още закржглена. Неговото мѣсто въ историята ни не е още опредѣлено. И за напредъ — настоящитѣ и бждещи борци за нашата свобода ще обръщатъ погледа къмъ неговата личностъ. А и следъ като Македония мила се освободи, за Гоце ще спорятъ и голѣмитѣ родолюбци-патриоти и революционеритѣ, и социалисти и комунисти и безвластници (анархисти) така, както и днесъ спорятъ тукъ въ свободна България *чий е Ботевъ?*

Поклонъ предъ величавия образъ на безсмъртния Гоце!

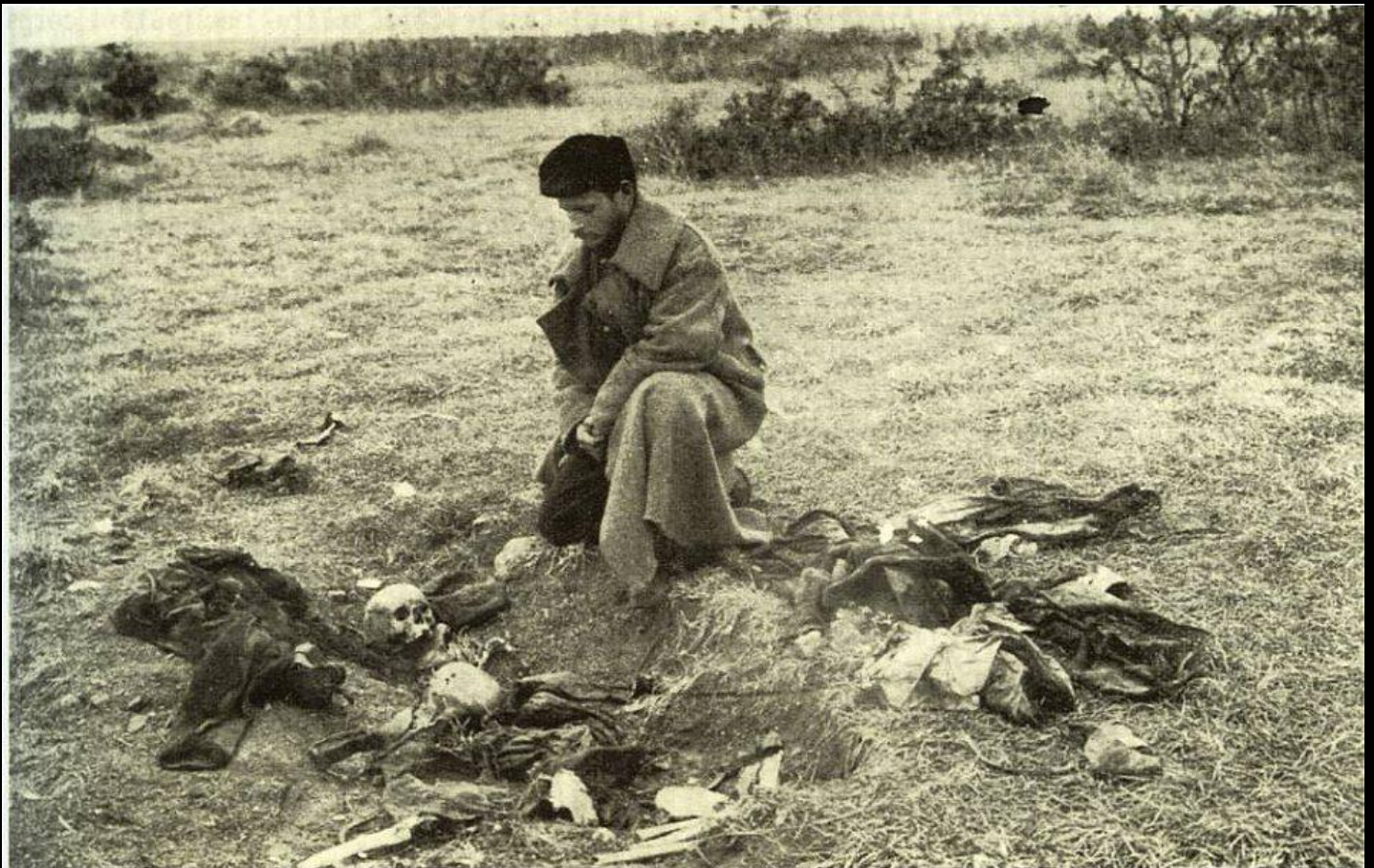
Нар. Библиотека, София

Скенирано за:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски“
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres